

Agustí Duran i Sanpere. Historiador a Cervera

Maria Teresa Salat Noguera

Historiadora

Agustí Duran i Sanpere és un dels historiadors més reconeguts de la primera meitat del s. XX, entre altres coses per la seva tasca divulgadora de la Història, que va ser un dels seus objectius més reeixits i, especialment, per haver dirigit la salvaguarda dels arxius catalans durant la guerra Civil. La major part de la seva activitat la va desenvolupar a Barcelona, però a Cervera, la ciutat on va néixer, la seva intervenció com a historiador va possibilitar la salvaguarda d'un gran contingent del patrimoni històric que altrament s'hauria perdut.

A l'analitzar el treball que va realitzar a la capital de la Segarra, hem de tenir en compte una sèrie de paràmetres: en primer lloc els trets característics del seu temperament, després els seus principals objectius com a científic i en tercer terme els temes investigats i la gestió efectuada, sovint amb l'especial col·laboració del seu amic Frederic Gómez Gabernet.¹

1. Trets característics de la personalitat de l'historiador

Quan a la seva personalitat, era un home vital, actiu, encuriósit per tot allò que l'envoltava, apassionat, amb un curiós sentit de l'humor, a vegades ple d'una fina ironia i, a més a més, un seductor. Els seus estudis humanístics li havien possibilitat tenir uns amplis coneixements que li permetien encaixar qualsevol esdeveniment concret en l'entorn social i cultural en el qual s'havia produït.

1. Per als cerverins el *Pare Gómez*, per a Duran i Sanpere, sovint, *el Subdiaca*, donat que ell era l'Ardiaca, ja que habitava aquesta casa, al carrer de Santa Llúcia, de Barcelona.

La seva curiositat vers qualsevol fet relacionat amb el nostre passat, el feia voltar incansablement pels terrenys de la Segarra, buscant, a vegades, els petits testimonis de ceràmica que en molts llocs s'estenien per arreu o els vestigis remots treballats en la pedra, en el paisatge o amagats rere modernes arquitectures; o bé, s'endinsava en la lectura dels documents de l'arxiu, o remenava en les golfes dels amics o de la gent que li obria les portes de casa seva, per tal de poder salvar de l'oblit una taula, un pergami o un pot de farmàcia. Mai es negava a voler conèixer què hi podia haver més enllà d'uns indicis més o menys expectants. Quan, per fi trobava allò que li cridava l'atenció i que ell podia relacionar amb algun moment històric, es llençava a l'aprehensió d'aquell escrit o eina o objecte artístic i, com si mai hagués estat treballant en cap altra cosa, proposava una hipòtesi, es bolcava en el seu estudi analític i buscava contextualitzar-ho per saber el per què circumstancial de l'objecte estudiat. A vegades per aconseguir-ho deixava de banda tot el que fins llavors estava fent, amb el trasbals que suposava substituir un objecte d'estudi per un altre. D'ell mateix diu al seu amic, Frederic Gómez, referint-se a un document escrit en hebreu: *amb la tossuderia que ja coneixes i aquella bona fe que no ignores, em vaig posar a mirar-m'ho de fit a fit, fins que de tan mirar-me'l, el vaig arribar a llegir... és el primer document conegut fins ara de català aljamiat.*²

La capacitat de treball i la voluntat d'estructurar les empremtes històriques que el pas del temps deixava en qualsevol lloc i que ell anava descobrint, el duïen a catalogar tot allò que veia o trobava, i a obrir innumbrables carpetes amb diversos títols que anava omplint d'indicis, dibuixos, comentaris, articles retallats de revistes o diaris, amb fitxes que foren bàsiques per salvaguardar la memòria dels diferents llocs i que, quan arribés el moment propici per poder-s'hi dedicar a fons, li servien de plataforma per a un estudi profund. Les seves eines de treball eren els blocs de notes i el llapis per dibuixar i també, molt sovint, la màquina fotogràfica.

La seva seriositat i el respecte que li mereixien les persones que s'apropaven a ell per escoltar les seves explicacions, la trobem materialitzada en la gran

2. Arxiu Comarcal de Cervera.(ACC) Fons Duran.(FD) Correspondència. Duran a Gómez 1917-I-2. Es refereix a un escrit aljamiat de l'arxiu de Cervera, que primer va donar per traduir-lo al catedràtic d'hebreu de la universitat de Barcelona, el Dr. Barjau, després al Dr. Codina, orientalista, així com al senyor Miret i Sans, qui li donà l'adreça de Moïse Schwab a París, que el va remetre a un rabí de Tànger, el qual l'envià a un savi hebraïsta de Portugal. Finalment amb molta paciència i un diccionari d'hebreu ho va desxifrar ell mateix, segons explica en *Tornant-hi a pensar*. Barcelona 1961.

quantitat de redaccions manuscrites que, portant el mateix títol, ell enfoca, comença, compara i planteja de manera diferent unes de les altres, per no repetir-se a si mateix, com és el cas de les visites comentades que feia al museu de Cervera.

Una memòria gairebé qualificable de prodigiosa, li permetia recordar no tan sols els llocs i les restes materials, sinó el llibre o el lligall o fins i tot el capítol concret on es podia trobar un fet quan algú o ell mateix ho precisava.

El seu poder de seducció l'utilitzava per garantir la conservació d'eines, documents o objectes d'art que, estant en mans particulars, podia ser molt probable que acabessin en un antiquari o en un drapaire. Sovint remarcava a la gent (per a tots era sempre «el Sr. Duran»), el valor intrínsec que tenia allò que ells posseïen, per a l'enteniment de la història local, i la gran aportació que suposava la cessió del seu bé particular al museu o a l'arxiu de Cervera, entitats que el conservarien, restaurarien i estudiarien, com a peça històrica que era. D'aquesta manera va aconseguir, per exemple, el Llibre de Privilegis de la ciutat o l'estela de Preixana per al Museu de Cervera, així com el suport de «La Cooperativa Comarcal del Camp» pel que fa a la recollida de les eines de pagès, que en aquells moments havien quedat obsoletes per als treballs agrícoles, però que eren ja testimonis evidents d'un mode de vida que havia marcat la feina en les terres de la Segarra.

La gelosia característica d'aquell que creu que un altre estudiós es pot adjudicar els mèrits que li són propis, la deixava en un segon terme, preferint participar entre els altres investigadors, la seva troballa, tant per comentar en veu alta les seves suposicions, com perquè els altres li confirmessin que aquestes *no anaven errades*, o perquè li fessin els suggeriments adequats; aquesta manera de ser ha possibilitat una nombrosa correspondència amb les persones més erudites del moment que sempre manifestaven el seu orgull pel fet de poder comptar amb la seva amistat.³

3. Entre ells, el Pare Miquel Batllori, Enric Bayerri, Pere Bosch Gimpera, Agustí Calvet, Julio Caro Baroja, Miquel Ferrà, Josep M. Font i Rius, el Marquès de Lozoya, Jesús Ernesto Martínez Ferrando, Josep Pijoan, Chandler R. Post, Ferran Soldevila, Lluís Solé Sabarís, Eduard Toda Güell, Joan Vernet, Pierre Vilar, Mn. Josep Vives, etc.

2. Els objectius de Duran i Sanpere

Agustí Duran tenia un doble objectiu pel que fa als seus estudis històrics. D'una banda estructurar, organitzar i fitxar tota la informació, per tal de facilitar-ne l'estudi, el coneixement i la plena localització; de l'altra fer arribar el seu saber al major nombre possible de persones, amb la finalitat que el públic en general prengué consciència de la seva pertinença a una mateixa col·lectivitat

Dibuix d'una talla conservada al museu comarcal de Cervera. Agustí Duran i Sanpere acostumava a acompanyar la fitxa tècnica d'un dibuix del objecte, per tal de completar la informació.

històrica. Altrament, ell va ser sempre un catalanista militant i quan el règim franquista no ho permetia, va canviar catalanisme per barcelonisme o cerverisme; si ho havia de fer, escrivia o discursejava en castellà; però sempre intentant que els ciutadans adquirissin consciència de la seva identitat.

En el seu treball tenia un projecte racionalitzador i ordenador de tot allò que podien ser vestigis històrics, que ell concebia com a peces testimoniales del passat, on s'hi encabia tant les obres d'art valuoses per si mateixes, com els petits estris que formaven part de l'aixovar de la més pobra de les cases. Estava tan gelós de què no es perdés una empremta que tingués segles d'existència, com que no s'oblidessin els oficis que havien estat dels nostres avis. Tant havia de captar el nostre interès les restes ibèriques o romanes, com els utensilis que la modernització dels anys 50 havia deixat obsolets. Tot formava part de la nostra història i, per tant, de la nostra identitat i només si teníem consciència d'aquest passat comú, podríem tenir-ne com a poble. Per això, ell concebia l'Arxiu, el Museu i la Biblioteca (amb els corresponents llibres de consulta, l'hemeroteca, el recull fotogràfic...) com una sola unitat, on cadascuna de les parts es complementaven per poder arribar a un mateix objectiu: no perdre la nostra relació amb els temps pretèrits. Inventariava tot allò que podia tenir un valor històric i la seva manera de fer-ho era copiant una inscripció, dibuixant un relleu, o descrivint un objecte que podia ser prou important com perquè aquesta feina no es convertís en cap esforç. De cada resta en feia una fitxa i les organitzava geogràficament.

Una altra de les seves dèries era donar a entendre, de manera divulgativa, el màxim d'informació per fer-la arribar a la gent de carrer. Al principi li devia costar, perquè en una ocasió escriu: *Tinc adquirida una llanterna de projeccions amb l'intent de donar a conèixer les nostres coses als 4 o 5 que se'n senten encuriosits.*⁴ Però més endavant, les seves conferències tenien un ressò multitudinari i en una de les seves cartes diu: *Aquest és el primer dia de festa que no he d'acompanyar visitants a un o altre Museu o no tinc que predicar des d'una o altra trona.*⁵

En la correspondència entre els dos amics, es poden trobar mostres evidents del seu catalanisme militant: *Diga'm com està la qüestió del nostre informe*

4. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1917-III- 27.

5. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1949-XI-27.

sobre l'emissió de paper a la Casa de la Ciutat (de Cervera). Explica'm també la qüestió de la demanda dels pregons en català. Jo crec que això és convenient i que nosaltres hi hem de prendre cartes com a Conservadors del Patrimoni. La llengua, naturalment, forma part de l'honrós patrimoni nostre.⁶ La relació de la sessió m'ha fet molta gràcia. És trist tenir per secretari un home català que no sap català. No tindrem més remei que fer-n'hi aprendre a còpia d'enviar memorials i suplicacions (a l'Ajuntament de Cervera).⁷ Dóna l'enhonorabona en nom meu al Sr. Secretari Municipal pel primer prego en català.⁸ La processó del Corpus ha estat aquí (a Barcelona) una salutació triunfal i frenètica a les barres catalanes que duïen algunes banderes gremials. Els diaris no ho poden explicar, però cal que se sàpiga.⁹ He rebut una carta del Sr. Abdón pare, escrita en espanyol i que no penso contestar. M'agradaria que com a cosa teva li fessis saber que serà millor escriure en català si vol que l'entenguem.¹⁰

3. La salvaguarda del patrimoni cerverí duta a terme per l'historiador

Les gestions que vers la salvaguarda del patrimoni cerverí va realitzar Agustí Duran, les podem dividir cronològicament en tres apartats, determinats pels temps de guerra.

Quant a tot el treball realitzat a Cervera, hem de remarcar que va ser fonamental la seva relació amb Frederic Gómez Gabernet, un amic barber a qui ell va saber convèncer i ensenyar-lo, tant pel que fa a la paleografia, com a l'ordenació lògica de la documentació,¹¹ per tal de convertir-lo no tan sols en un bon arxiver, sinó, sovint, en un investigador, a pesar de no tenir estudis universitaris. La correspondència entre ells, ens mostra no tan sols aquesta amistat i el seu mestratge, sinó també una relació de confiança absoluta, tant en el terreny professional com en el personal. El 1944, el Sr. Duran va aconseguir que fos nomenat Acadèmic Corresponent, tot i presentant a l'Acadèmia de les

6. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916, s/d.

7. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916-IV-4.

8. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916-VI-17.

9. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1924-VI-20.

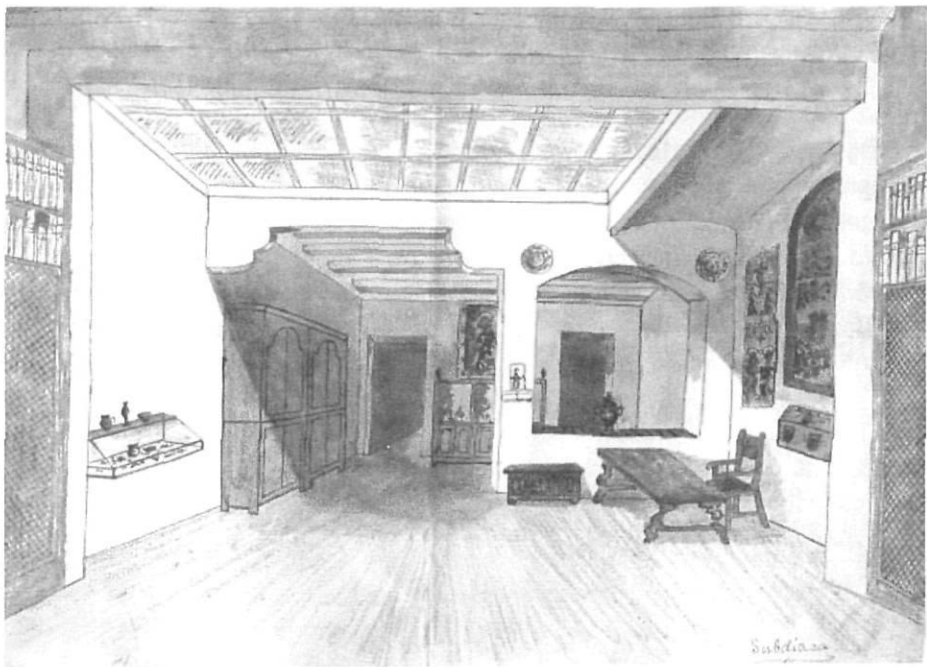
10. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1924-VI-26.

11. Li escriu: *Recorda de deixar-los (els papers) classificats segons la mena de document i no pel contingut.* ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1918-XII-27.

Bones Lletres les seves publicacions i els treballs que havia anat fent a l'Arxiu; i el 1945, aconsegueix que sigui nomenat pel Consejo Superior de Investigaciones Científicas,¹² com a un dels col·laboradors que hi va haver arreu de l'Estat per a l'organització els Estudis Etnogràfics d'Espanya.

3.1. Abans de la Guerra Civil

Un fet decisiu pel que fa a la història certerina, va ser el nomenament que l'ajuntament li va atorgar a Duran i Sanpere com a Arxiver Honorari, el 1913, la qual cosa va possibilitar que, conjuntament amb Frederic Gómez, ordenessin la documentació municipal. Amb aquest treball va aconseguir un premi de l'Institut d'Estudis Catalans, el 1914, la quantitat monetària del qual va cedir a

Dibuix en color realitzat per Frederic Gómez Gabernet, en el qual dissenya la distribució de la sala on hauria d'instal·lar-se l'Arxiu, en els baixos de la casa Duran. 1918. ACC: Fons Duran i Sanpere.

12. Conjuntament amb Amades, Violant, Ragur, Capmany i Serra Rosselló.

l'arxiu de Cervera; ara bé, del nomenament que ell se sentia més orgullós i que va acceptar amb un gran sentit de responsabilitat, va ser el de Conservador del Patrimoni, el 1915, honor que compartia amb el mateix Frederic Gómez. En el moment d'acceptar-lo van elaborar, plegats, una relació del que ells consideraven els monuments més importants de la ciutat, així com del seu estat de conservació.¹³

Per entendre el seu interès i la seva estimació vers Cervera, extrauré de la seva correspondència les frases que siguin més entenedores per aconseguir aquest fi; per aquesta raó, prescindeixo de les cartes que li escrivia Frederic Gómez, perquè no estic fent una relació d'activitats cerverines, sinó només una anàlisi de l'actitud que com a historiador, va tenir sempre Duran i Sanpere per la seva ciutat.

Des d'un bon principi, Cervera el capfica: *S'inicia un moviment general molt fort a Catalunya en pes i hem de fer que Cervera no quedi a la cua*, li diu al seu amic¹⁴. En una altra ocasió se li lamenta perquè veia que els seus projectes no s'ajustaven a la realitat de la seva ciutat, *De vegades m'imagino que Cervera només existeix en les nostres cabòries i en els nostres papers vells*.¹⁵

Des que va establir la seva residència definitiva a Barcelona, aprofitarà sempre la més petita oportunitat per treballar per a Cervera. *Ahir vaig veure l'arquitecte Folguera... i es va comprometre a portar el dilluns la planta arreglada de S. Pere, la secció de la mateixa, l'escut i coses de l'església i campanar*.¹⁶ *Ara estic copiant els privilegis nostres que hi ha en aquest Arxiu (de Barcelona). Fins ara en tinc 5 de copiats*.¹⁷ *El Sr. Golferics m'ha donat per a l'arxiu una còpia en colors del retaule de S. Vicenç Ferrer que havia existit en l'església de Sto. Domingo... L'amic Vilaseca ens té acabats els plànols de Sta. Magdalena i de S. Joan. Procuraré recollir-los i portar-los*.¹⁸ A principi de 1918, es lamenta de la destrucció del retaule de St. Joan i, com que no es fia de les actuacions oficials, diu que *mentre no es tingui un lloc millor de conformitat amb aquell pla de la Biblioteca Popular, a la qual s'adjuntés l'Arxiu i el Museu,*

13. J. SALAT, «El senyor Agustí Duran i Sanpere i el patrimoni històric i artístic de Cervera». *Clarianes de la memòria*, Lleida, 2000, 80-81.

14. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1917-VII-27.

15. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1920-VII-22.

16. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916-VI-17.

17. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916-VI-29.

18. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916-XI-28.

podria reunir-se tot lo del nostre arxiu als baixos de casa, on hi havia el registre. Jo cediria gratuïtament el lloc, a condició d'ésser utilitzat únicament per aquest objecte i es crearia un patronat de l'Arxiu en el qual tindria intervenció l'Ajuntament i l'Institut d'Estudis Catalans... llavors podríem insistir en portar-hi els documents de S. Agustí, de l'Hospital, etc.

El 1919 el veiem preocupant-se per la casa Granell (casa Johan), de la qual intenta, primer, salvar les pedres treballades i després reconstruir-la: *La secció de Conservació i Catalogació de monuments de l'Institut (d'Estudis Catalans) ha acceptat el meu prec d'intervenir en la restauració de la façana Granell, està ja molt avançat el dibuix del projecte,... s'hi deixa la portalada rodona i se'n obra un altra al costat, s'hi posen tres finestres al primer pis, provablement les del darrera, i a dalt s'hi tornen a obrir les arcadetes de pedra. Tot això alçant els nivells del pisos, que dona més esveltesa a la construcció. La finestra de la petxina no sé si s'hi podrà aplicar.*¹⁹ Avui en dia trobarem molt discutible aquesta posada en escena de la casa, però en aquells moments, era el concepte que tenia gaebé tothom sobre la restauració d'un monument. 1923, escriu: *La pèrdua de la pedra de cal Gotzo la considero irreparable i molt dolorosa i tinc el propòsit de moure tot el soroll que pugui (era part d'un retaule que va ser venuda a un antiquari).*²⁰ L'any següent, li diu a Frederic Gómez que té una *declació autoritzant-nos a recollir una figura de bones dimensions que hi ha a l'antiga casa del Franquesa, a la Cebolleria.*²¹

Sempre que pot rescata documents referents a la seva ciutat nativa o a la Segarra, de mans alienes, *Es tracta de l'incunable llatí de Tarroja que tu deus recordar. Són uns sermons de l'any 149... en lletra gòtica i ben conservats amb colofó. El preu (15 pta.) és una mica car per ser un llibre llatí, però què hi farem! Ens convé salvar aquests llibres de les mans dels negociants i també ens convé tenir-ne algun per augmentar el prestigi de la nostra naixent institució.*²² *El Sr. Segarra m'ha donat un privilegi concedit a Cervera el 1375 sobre la botiga del blat. El Sr. Torres m'ha promès un títol de Batxillerat de la Universitat.*²³ *El Sr. Ferran de Segarra m'ha fet donació de 9 documents reials (que s'havien extret de l'Ajuntament de Cervera i van arribar a les seves mans).*

19. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1919-IV-19.

20. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1924-V-19.

21. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1924-III-16.

22. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916-III-9.

23. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1919-IV-30.

Es dona notícies en una publicació sobre «L'art de la forja» de què Joan de Puig, ferrer de Cervera, el 1427 contracta fer la reixa per l'altar Major de la Seu de Vich, que encara es conserva. Pidolaré la fotografia.²⁴ Diga'm si has recollit els papers de cal Bach, on hi ha d'haver impresos de la guerra carlista, que no tenim i altres coses interessants.²⁵ Altres vegades s'interessava per peces que creia idònies per al projecte cerverí: Tinc un incunable, un llibret hebraic, un Jesús de fusta, més o menys romànic i una pica baptismal de ceràmica aragonesa (donacions dels Srs. Colomer i Dupont).²⁶ Un protector de l'Arxiu (de Barcelona), m'ha dit que regalava (a Cervera) l'obra completa «Geografia General de Catalunya».²⁷ A la Biblioteca de Catalunya m'han separat uns quants llibres duplicats que enviarem a l'arxiu.²⁸

Altres vegades no pot aconseguir els seus propòsits: Recordes aquell procés d'expulsió dels jueus de Cervera que tenia l'antiquari Barbrà?... és un llibre de 52 folis escrits en paper, cobert de pergamí,... en demana mil duros! Figurat la trencadissa d'il·lusions que hi va haver en la meva trista ànima!²⁹

Buscant la manera d'obtenir per a l'arxiu una bona col·lecció de fotografies de caire documental i històric, diu en les seves cartes que portarà a l'Institut d'Estudis Catalans els seus clixés per tal que augmentin el seu fons fotogràfic, tot i proposant-los que en facin dues còpies, una per a ells i l'altra per a Cervera. Fins i tot intentarà que es pugui fer amb altres clixés d'amics, que ell considera interessants.

Es preocupa també per donar vitalitat a l'arxiu: He fet reproduir la fotografia del reliquiari del Santíssim Misteri, les de la Creu de S. Nicolau i el primer full del «Llibre de Privilegis». Així podrem tenir a l'arxiu proves per a vendre als forasters que s'hi entusiasmin.³⁰

Estic fent un pla general de publicació d'unes fulles de l'arxiu de Cervera, cosa humil, però acurada. La capçalera seria:

24. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez S/d.

25. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1919-V-12.

26. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1919-IV-30.

27. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1920-VII-22.

28. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1919-IV-19.

29. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916-V-18.

30. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1916-VI-24.

FULLES
Publicades per l'Arxiu
Històric Municipal
de Cervera
Arqueologia, història, cròniques, estadística,
excursionisme, literatura, folklore

La paraula crònica de la capçalera, vol dir que també entrarà en el nostre objecte la relació dels fets i miracles moderns i actuals, per exemple: Crònica de l'Orfeó Cerverí,... del Club de Futbol, de la Càmera de Comerç, etc.³¹

El 30 d'octubre de 1931, envia a Cervera les bases dels concurs de la Generalitat per crear dues biblioteques populars a Catalunya, indicant, dies després, que el Consell de Cultura l'ha proposat a ell per formar part del tribunal que haurà de jutjar a quina població s'adjudicaven. Les afavorides van ser Cervera i Vilafranca. A partir de la Biblioteca, allotjada en la «Fundació Martínez», es van anar estructurant l'Arxiu i el Museu. El 1934 aconseguí 500 pta. per material i 3.000 pta. per a noves instal·lacions, que ell vol que s'utilitzin per fer obres damunt de l'església de Sant Joan, per tal d'arranjar-hi una sala dedicada únicament a la Universitat.

També, des de la seva privilegiada posició, aconseguí que Frederic Gómez es quedi com a arxiver oficial, amb un sou equiparat al de les directores de biblioteques (300 pta. mensuals).

3.2. Els temps de la Guerra Civil

Durant els anys de guerra, el treball de rescat i salvaguarda cultural que va dur a terme Duran i Sanpere com a president que era del Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya i responsable directe de la Secció d'Arxius, va ser fonamental tant per al país, com per a Cervera. La correspondència amb el pare Gómez, ens mostra el neguit frenètic que tenien un i altre per posar en lloc segur el màxim de peces, especialment les de procedència religiosa o de cases incautades pel Comitè Revolucionari de Cervera. En Frederic Gómez, va poder convèncer a aquest que respectessin les

31. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1919-III-19.

pintures de Pablo Béjar de l'església de Sant Agustí a l'agost de 1936, però, al final del conflicte bèl·lic, no va poder impedir que es malmetessin els àngels del retaule del Santíssim Misteri, de Jaume Padró, i l'únic que va poder fer, va ser recollir-ne tots els trossos (el novembre del 1938). També va aplegar, el maig de 1937, les figures esbocinades del pessebre de cal Codina (de l'escultor tortosí Josep Anicet Santigos Westraten), que va anar reconstruint amb paciència, així com els caps del sepulcre de Ramon Serra que algú havia escapat, per tal de tornar-los a col·locar quan això fos possible, o un Jesús de marbre, de Jaume Padró, que estava en les mateixes condicions (el febrer de 1938).

El 8 d'agost de 1936, li escriu Duran i Sanpere: *No crec que ara fos prudent de reunir les coses salvades (excepte de les que estiguin als Bancs), a la Universitat, però en definitiva potser haurà d'ésser així, i amb combinació de l'Institut (d'Estudis Catalans) s'hi podria organitzar una instal·lació de gran profit pedagògic, una veritable institució popular modèlica.*³²

De fet, segons explica Frederic Gómez, tots els objectes i documents valuosos estaven escampats entre la Casa de la Ciutat, la Universitat i les esglésies, facultant-lo l'alcalde de Cervera perquè es fes càrrec de la Biblioteca, Museu i Capella de l'edifici universitari, per la qual cosa li va donar les claus. Els problemes se li presentaren en moltes ocasions arran de l'ocupació d'algunes dependències per finalitats de guerra, com era per a menjadors i per a taller de sastreria, on hi confeccionaven roba per al front, fins que al constituir-se la Junta de la CENU (el Consell de l'Escola Nacional Unificada), aquesta va considerar que s'havia de dignificar l'edifici i, per tant, treure tot allò que no tenia relació amb la cultura. Duran i Sanpere li diu: *Seguim treballant amb la fal·lera de sempre per tal d'aprofitar aquesta hora única. M'alegraria molt de saber que a Cervera heu trobat la manera de fer feina profitosa. Penseu que cal organitzar les institucions culturals ara, i només ara. Més tard vindran altres feines apressades, urgents i no ens deixaran fer res. Ara és quan convé fer fructífers el que en podríem dir els ocis de la reraguarda.*³³ Els plans de l'historiador eren en aquell moment, allotjar en la Universitat un Museu que fos digne de l'arquitectura que l'aixoplugaria. *El veïnatge amb les Escoles*

32. E. DURAN GRAU, *El salvament del patrimoni històric a Cervera durant la guerra del 1936-1939, a partir de l'epistolari entre Agustí Duran i Sanpere i Frederic Gómez Gabernet*. Article en premsa. Carta del 8 d'agost de 1936.

33. Id. carta del 14 de setembre de 1936.

*elementals i secundàries potser obligarà a fer un tipus de Museu Pedagògic, en el qual s'estableixin sèries cronològiques d'objectes (autèntics o reproduïts) relatius a l'evolució de la terra i de la cultura. Al costat, però separat, hi cabria el Museu Comarcal, folklòric i històric. De moment, però, la feina grossa és la de salvar objectes; la de planejar llur sistematització és feina per a les hores de repòs, però aquesta és la que orienta aquella.*³⁴ Per la seva part, el Frederic Gómez, comptava sovint amb l'ajut de l'Ajuntament³⁵ donant-li l'opció de poder usar els camions, que el municipi posava a la seva disposició,

Frederic Gómez Gabernet està duent a terme la catalogació de les peces que anava emmagatzemant en el Paraninf de la Universitat. L'ajudaven un delegat del servei del Patrimoni Artístic, Històric i Científic de la Generalitat, conjuntament amb altres auxiliars, 1937. ACC: Fons fotogràfic.

34. Id. carta del 6 d'octubre de 1936.

35. Essent alcalde de Cervera Manel Ambrona, membre de la CNT, va ser nomenat Antoni Gil per presidir les comissions d'Hisenda i Cultura. Quan es va constituir la delegació del CENU a la ciutat, aquest va demanar la col·laboració del mestre d'escola Antoni López, per poder normalitzar l'educació a la comarca i de Frederic Gómez, perquè es fes càrrec del patrimoni històric de la Segarra. Llavors va posar a la disposició d'aquest últim els camions necessaris per tal de poder traslladar a la Universitat qualsevol element que considerés necessari i, d'aquesta manera, poder-lo conservar en les millors condicions possibles. En aquest espai també s'hi van dipositar totes les peces que es van salvar a la Parròquia.

amb la finalitat d'anar a recollir diversos objectes pels pobles de la Segarra, que ell deixava emmagatzemats a la Universitat. A pesar dels continus desplaçaments, anava inventariant tot allò que salvava, fent-hi constar la procedència, per indicació expressa de Duran i Sanpere, enviant-li a ell aquestes relacions.

Aquest li escrivia a finals de setembre de 1937: *A Vic entre els arxius que s'hi han recollit he fet el descobriment dels manuscrits de Mariano Sabater i de Vilanova, marquès de Capmany, el de la història de Cervera... Tinc ara a examen un volum que es diu «Noticias históricas de Cervera recogidas de varios documentos y autores por don —, Tomo I Compuesto en la heroica y inmortal ciudad de Gerona en el año de 1821»... A més hi ha el volum II que no té encara forma definitiva i moltes còpies i fragments de redaccions destinades a la continuació. També hi ha cartes i consultes de gent coneguda: Josep de Vega, Felip Minguell, Jaume Ripoll, etc. Una còpia del llibre de Josep Corts i altres menudències... Mirarem si aquests papers i llibres poden passar a Cervera. Si no podia ésser així, en faríem còpies, perquè són de molt interès.*³⁶

A principi de l'any 1938, es comença a obrar la paret que havia de deixar tancat el retaule del Paranimf universitari, per tal de protegir-lo. Des de la primavera d'aquest any, fins al mes d'agost, es traslladen els arxius, conjuntament amb la calaixera de les fitxes realitzades per Frederic Gómez, i les peces més importants del patrimoni cerverí i segarrenc, a Viladrau. Mentrestant, la Universitat havia estat ocupada pels soldats i s'havia utilitzat com a Hospital de Sang, i l'església de Santa Maria va ser refugi d'un miler de presoners; tot aquest aldarull el preocupava moltíssim, pels saqueigs, les destrosses i mutilacions que patien aquests monuments. El gener de 1939, les bombes caigudes a la ciutat van destruir el sostre de la capella universitària, però va deixar intacte el retaule.

3.3. La postguerra

Una vegada acabada la Guerra, Duran i Sanpere es va haver d'enfrontar a dos judicis, per haver estat funcionari de la Generalitat Republicana i de

36. E. DURAN I GRAU, *Op. cit.* carta del 27 de setembre de 1937.

l'Ajuntament de Barcelona.³⁷ Una vegada exonerat dels mateixos va tornar a recobrar el càrrec de director de l'Arxiu Municipal de Barcelona. Tant ell com la seva família van poder suportar millor les misèries de la postguerra típiques de les grans ciutats, gràcies als enviaments que regularment, per mitjà del recader, els feia arribar Frederic Gómez, tant pel que es referia a la carn, com a l'oli, la farina, les ametlles i, especialment, el pa, que sempre puntualitzava que fos el més blanc possible (els enviaments van ser regulars fins a l'any 1948).

Mentrestant s'havien anat recuperant totes les peces i la documentació que havia estat traslladada. A finals de l'any 1940, li escriu al seu amic que està encaixant les coses de Viladrau, que en aquells moments era a Pedralbes i, al mateix temps, li donava la seva opinió positiva pel que feia referència a transformar tot el complex cultural en el qual havien estat treballant conjuntament, de Municipal en Comarcal, amb la participació de la Diputació de Lleida.

A més, continuarà ajudant com abans per afavorir el patrimoni cerverí: *La neteja de les taules la farà un restaurador que ara tenim a l'arxiu i així no costarà res a Cervera.*³⁸

*Aquella borla i museta de Catedràtic no he pogut saber de qui eren. Ho vaig veure a casa de l'antiquari i ho vaig comprar amb destí a l'Arxiu de Cervera. L'altre dia vaig tenir ocasió d'evitar, i em sembla que de manera definitiva, que s'emportessin la Verge central de l'Altar de la Universitat.*³⁹ (La Universitat de Barcelona la volia com a imatge cabdal de la Capella que estaven reconstruint).

*Han quedat restaurades les figures del sepulcre de Ramon Serra i ja estan embalades...van en tres caixes de fusta, tal com van venir. Cal tenir molt compte en desembalar-les perquè les parts afegides - caps i demés- són de guix.*⁴⁰

Va possibilitar que la III Assemblea d'Investigadors de les Comarques Catalanes es fes a Cervera, al Paranimf de la Universitat. *És una bona ocasió de propaganda cerverina i cal aprofitar-la.*⁴¹

37. J. E. ZAMORA I ESCALA, «La depuració d'Agustí Duran i Sanpere», *Clarianes de la memòria*. Lleida, 2001.

38. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1941-V-8.

39. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1942-I-7.

40. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1951-VIII-25.

41. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1955-V-24.

El 4 de juny de 1957 diu: *Aquí tens unes quantes coses cerverines... Estic fent neteja de papers perquè demà plego. La jubilació em cau damunt i faig esforços perquè no m'aplani.* Aquesta jubilació tan temuda li va proporcionar temps suficient per treballar amb més intensitat per Cervera, obtenint la modificació de les sales del segon pis de la casa Martínez per instal·lar-hi el Museu de la Ciutat (1959) i més tard, en els baixos, el del Blat i la Pagesia (1964). Continuava ajudant l'Arxiu cerverí: *Podries reunir tots els pergamins municipals i fer-ne un paquet lleuger... jo aleshores els aplanaria, ordenaria, inventariaria i els tornaria a Cervera encarpetats... d'aquesta manera serien consultables i presentables.*⁴² A l'Arxiu reprendrem les obres per deixar-les acabades i poder començar l'ordenació dels documents.⁴³ A l'igual que abans, seguia preocupant-se per tot allò que podia ser un descobriment històric: *D'ací estant, he descobert la raó de trobar-se padellassos ibèrics a les proximitats de Sant Pere Gros. El fet de no haver-hi restes de parets velles em fa creure que la ceràmica no ve d'un antic poblat, que sempre deixa rastre de construccions... Cal suposar, doncs, l'existència de sitges sepulcral... Caldria dir al Mariano... que observés si al sembrar,... s'hi veuen unes clapes rodones on és més crescut o més ufà. Si fos així, hauria de plantar unes canyes al mig de cada rotllana i a l'estiu, un cop segats els bancals, provaríem si encara hi ha rastre dels fons de les sitges.*⁴⁴

Posava tot el seu esforç a trobar qui pogués fer «resucitar» la seva Universitat: *Dissabte vinent procuraré ésser novament a Cervera amb uns altres excursionistes, els que han de resoldre definitivament la vergonya de l'estat actual de la Universitat. Crec que aquesta vegada va de veres.*⁴⁵ El 26 d'octubre de l'any 1959, va propiciar el viatge a Cervera del rector de la Universitat de Barcelona, Dr. Antoni Torroja, qui es va interessar realment per aquest edifici i va començar les gestions per a la seva revitalització.

El 1961 deixa d'haver-hi cartes dirigides al seu amic Frederic Gómez, qui moriria el 1963. El 1964, el Sr. Duran va organitzar el Museu del Blat i la Pagesia. Els últims temps (moriria a Barcelona el 29 d'abril de 1975), tota la

42. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1958-XI-12.

43. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1960-VI-13.

44. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1958-XII-9. En els anys 70, el petit grup de joves afeccionats a l'arqueologia va trobar en aquesta zona, sota la direcció de Duran i Sanpere, algunes estructures d'habitacles molt simples.

45. ACC. FD. Correspondència Duran a Gómez 1960-VI-13.

seva il·lusió estava posada en l'edició del *Llibre de Cervera*, que dirigia el Sr. Ramon Turull.

4. Els escrits sobre Cervera i la comarca. El vessant publicista d'A. Duran i Sanpere

La catalogació gairebé exhaustiva de la bibliografia ceriverina de Duran i Sanpere que va fer Josep M. Llobet i Portella, el 1976,⁴⁶ ens dóna una visió àmplia i detallada de quins havien estat els temes treballats per l'historiador i també de la seva versatilitat a l'hora de redactar-los, perquè no es negava a col·laborar en revistes que podrien ser considerades *de poca categoria* per altres estudiosos que s'haguessin dedicat amb la mateixa intensitat i coneixements que ell a l'estudi de la Història.

El que veiem és just el contrari; el 1914 escrivia en el número 45 de *Nuevo Ambiente*:⁴⁷

« Perquè creiem fer una bona obra, insistim tossudament en la vulgarització de nostra història; volem que les coses de casa ens siguin a tots conegudes i familiars, perquè amb major respecte les mirem i tot alhora a més gran amor ens moguim »

La primera publicació coneguda és editada en la revista local ceriverina *El Ciervo*, data de l'any 1903 i es titula *L'any Nou*. És un poema amb el qual es presenta una dialèctica temàtica i al mateix temps poètica, entre la decrepitud de la vellesa de l'any que acaba i el jovenívol encant del que comença.

La festa del 16 de febrer y la literatura ceriverina, data de 1909 i es publica en la mateixa revista. Amb exemples apropiats repassa críticament els poemes que es van anar dedicant, al llarg dels anys, a aquest fet històric. En un d'ells, en el qual el poeta diu:

*« Quien me diera la trompa de Homero,
tus hazañas podría entonar... »*

46. J. M. LLOBET I PORTELLA, *XXVª Exposición Bibliográfica Cervariense. Bibliografía cervariense de D. Agustín Duran i Sanpere*. Lleida, 1976.

47. ROVELLAT, *D'història ceriverina. Cervera en l'any 1414*. Cervera, 1914.

Duran i Sanpere comenta amb el seu especial sentit de l'humor: *Veritablement va ser una llàstima que aquest bon senyor no podés trobar la trompa d'Homer.*

L'altra revista cerverina d'aquest primer quart del s XX, *Nuevo Ambiente*, tenia una temàtica suficientment variada,⁴⁸ com per poder interessar a un sector molt ampli de la població i hi sovintejaven els escrits històrics. Quant a les publicacions que sobre el passat cerverí hi escriu Duran i Sanpere, per molt que el seu objectiu fos redactar-les de manera divulgativa, no estalviava transcriure fragments de textos històrics per tal de ratificar les seves explicacions. Moltes vegades trobem en el mateix exemplar un article sobre algun fet ocorregut en altres temps signat amb el seu nom o les seves inicials i, a la plana del costat, un altre relacionat amb la vida local, a vegades comentat amb una certa sornegueria, signat amb un pseudònim, la qual cosa no implica que no busqués també noms aliens al seu per escriure temes seriosament investigats per ell sobre annals de la ciutat. Durant aquests primers anys, fins al 1917, utilitza noms com *Rovellat, A. de S., Urbà Ciutadill, Romeu Altamir, Joan Rovellat, R. A., Urbà, Adys o Adys Ruan*, en comptes del seu propi.

Al repassar les seves redaccions en aquesta revista, ens trobem amb descobertes interessants, com és la del treball fotogràfic del cerverí Lluís Lladó (n. 30⁴⁹ i 82⁵⁰), que es veu que era un autèntic afeccionat, una persona despresa i un artista amb la càmera, perquè per a una exposició d'art antic realitzada a Barcelona, la representació cerverina no era altra que les fotografies enviades gratuïtament per ell, d'objectes tan importants des del punt de vista artístic com pot ser la creu de Sant Nicolau. En un altre exemplar hi llegim com se sorprèn que Cervera no hagi concorregut al concurs que s'havia convocat a nivell municipal per a tot Catalunya per tal de poder obtenir una biblioteca pública (n. 113⁵¹).

Altres temes són curiosos, com quan fa una descripció acurada del camí de Cervera a Tàrrega, passant pel costat del torrent, animant els lectors a fer aquesta

48. Al llarg dels seus articles repassa els preus del mercat, els acords municipals presos l'Ajuntament, temes agrícoles, locals, efemèrides, assumptes relatius a les institucions cerverines, com la Fundació Argelich-Rabassa (el propi Duran i Sanpere escriu sobre aquesta entitat en el primer número de la revista), el Patronat de l'Hospital, la Fundació Martínez, etc., així com també les referides a la Societat Econòmica d'Amics del País, a les Càmares, als casinos, etc. i també els escrits publicats en les pàgines dedicades a la història.

49. ROMEU ALTAMIR, *De l'exposició d'Art. Comentarís*. Cervera, 1913.

50. DURAN I SANPERE A., *La nostra comarca en el novell Museu Municipal de Barcelona*. Cervera, 1916

51. URBA, *La Biblioteca Popular*. Cervera, 1917.

caminada d'unes tres hores de durada (n. 47⁵²); o quan comenta la cançó *Les ninetes de Cervera*, de la qual diu que es podria aconseguir la música del mestre Millet i, per tant, anima a buscar a persones enteses en la matèria, per tal de repassar la lletra i apropar-la als seus orígens, i llavors, d'una manera digna, considera que podria entrar a formar part del repertori de l'orfeó cerverí (n. 50⁵³); o també fa notar la seva ironia al descriure l'ocupació indeguda de les voreres que fan molts comerciants de la ciutat (n. 118⁵⁴), així com la seva seriositat quan demana que la façana de la Casa de la Ciutat estigui sempre neta, sense la gran quantitat de papers, crides, disposicions, etc. que hi ha sempre enganxades (n. 85⁵⁵). En el número 119⁵⁶, fa una crítica àcida d'aquella gent que sense fer mai res per a la ciutat, es creuen amb dret a criticar a aquells que hi treballen desinteressadament; amb un caire semblant (n. 124⁵⁷), dóna a entendre que les finestres tancades de tantes cases del centre històric de Cervera actuen com a espitlleres de defensa *com esperant l'atac de l'enemic*. En un altre exemplar (n. 98⁵⁸), sota l'aparença d'una rondalla popular, comenta amb una gran preocupació la velocitat amb què es va desforestant el torrent.

Quant a la temàtica històrica, en aquesta mateixa revista tracta per primera vegada assumptes que després veurem que són estudiats amb més profunditat per l'historiador, com és el del campanar de Santa Maria, o el de l'obra de l'escultor Jaume Padró, el de la Passió i els escrits de Mn. Baltasar Sança, les pregàries per a la sequera, l'Hospital de Castelltort, etc.; juntament amb aquests, també escriu sobre temes que després no profunditzarà, com és el cas de la repercussió de la Guerra del Francès a les nostres terres. Amb tot, allò que crida especialment l'atenció, és la resposta que va donar a un dels escrits del número monogràfic que va ser editat amb motiu del centenari del decret d'erecció de la Universitat de Cervera, i en el qual s'exaltava la fidelitat de la ciutat vers Felip V. Duran i Sanpere va respondre (n. 124⁵⁹) donant la transcripció de les actes municipals de les quals havien estat ratllades totes les mostres de lleialtat a l'arxiduc Carles, per demostrar que la tal «fidelitat», no era un

52. ROMEU ALTAMIR, *Excursions curtes. De Cervera a Tàrrega passant pel torrent. 3 hores curtes*. Cervera, 1914.

53. S/N. *Cançó nova. Les ninetes de Cervera*. Cervera, 1914.

54. ROMEU ALTAMIR, *Els esculls de la mar*. Cervera 1917.

55. DURAN I SANPERE, A., *Convenció del patrimoni històric i artístic de Cervera*. Cervera, 1916.

56. ROMEU ALTAMIR, *Les dues castes*. Cervera, 1917.

57. DURAN I SANPERE, A., *La fidelitat de Cervera a Felip V*. Cervera, 1917.

58. DURAN I SANPERE, A., *La rondalla del torrent*. Cervera, 1916.

59. ROMEU ALTAMIR, *Del poble que espera a l'enemic*. Cervera, 1917.

argument indiscutible. També és interessant el punt de vista reflectit sobre la Universitat cerverina n. 121⁶⁰), com a element «aglutinador» de la intel·lectualitat catalana.

La seva responsabilitat es posava de manifest en la seva manera de treballar, així, quan es va publicar un llibre de Manuel de Foronda, «Estancias y viajes del emperador Carlos V», que ell va comentar per a la revista, va anar controlant totes les dates referides a les terres cerverines que l'autor posava en el llibre i corregint els errors que hi va trobar. Al mateix temps, a vegades el seu patriotisme cerverí el feia discórrer per camins no gaire clars, com en l'afer del robatori del Santíssim Misteri de Cervera, el 1915, quan va proposar com a solució que el tros de la Vera Creu que guardaven a Artesa de Segre i que tenia la mateixa procedència que el nostre, ens el podien donar als cerverins i així el tornariem a posseir⁶¹.

Un tema del qual se sentia orgullós era el del treball que s'estava fent a l'arxiu municipal i conseqüentment, el dóna a conèixer tot sovint en els seus escrits. En el número 117⁶² fa una relació de totes les publicacions d'aquesta institució, mentre que en el 104,⁶³ havia ressenyat un breu inventari dels documents donats per Agustí Trilla, advocat cerverí que exercia a Barcelona. També en l'Anuari 1913-1914 de l'IEC, explica com es va reintegrar a l'Arxiu el *Llibre de Privilegis* de la ciutat, un dels documents més importants que es guarden avui en dia en les seves estances.

Tampoc deixa de banda els altres pobles de la Segarra i la seva intenció és exposar *un estudi descriptiu, estadístic i històric de cadascuna de les 120 poblacions de la comarca, amb la major minuciositat possible i amb la cura més exquisida*.⁶⁴ A pesar dels seus propòsits, només va detallar els municipis de Granyena i Tarroja, possiblement perquè era un treball de camp bastant dur, si es volia fer amb la precisió que ell proposava i, per altra banda, investigar diferents temes relacionats amb la història o els costums podia tenir per als

60. ROMEU ALTAMIR, *Del rei que s'enfadà*. Cervera, 1917.

61. DURAN I SANPERE, A., *La recuperació del Sant Misteri*. Cervera, 1915.

62. DURAN I SANPERE, A., *Arxiu Municipal. Les publicacions*. Cervera, 1917.

63. DURAN I SANPERE, A., *Arxiu Municipal*. Cervera, 1916.

64. Aquestes paraules, expressió de les seves intencions, són la presentació de l'estudi de Granyena, que va ser el primer. AMC, Hemeroteca, DURAN I SANPERE, A. «Lo partit Judicial de Cervera: Granyena». *Nuevo Ambiente Año I*, n. 2. Cervera, 1912.

lectors un interès tant o més atractiu i és probable que a ell mateix li suposés un incentiu més gran.⁶⁵

Al costat dels articles escrits a *El Ciervo* i a *Nuevo ambiente*, col·labora en moltes altres publicacions com *La veu de Catalunya*,⁶⁶ *D'açí d'allà*,⁶⁷ *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*,⁶⁸ *Barcelona atracció*,⁶⁹ *Gaceta de Cervera*,⁷⁰ *Franciscalia*,⁷¹ en el periòdic *La Vanguardia*,⁷² *Segarra*,⁷³ *Serra d'Or*,⁷⁴ *Full diocesà de Cervera*,⁷⁵ *Mútua Metalúrgica de Seguros*,⁷⁶ *Diario de Barcelona*,⁷⁷ etc., totes elles de caràcter divulgatiu.

65. Amb tot, aquest interès per la història comarcal, el va portar, molts anys més tard, el 1950, a la fundació de les «Assemblees d'Investigadors de les Comarques Catalanes», per tal de propiciar un intercanvi de descobertes a nivell local i que fossin també un incentiu per a la investigació que es feia lluny dels centres de poder. La tercera d'elles es va celebrar a Cervera, en el Paraninf de la Universitat, per voluntat tant de l'alcalde de la localitat, el Sr. Antoni Xuclà, com del propi Duran i Sanpere, que esperava que fos una manera de donar a conèixer, a un temps, la magnificència de l'edifici i l'estat ruïnós en què aquest es trobava.

66. DURAN I SANPERE, A., *De l'escultor Jordi de Déu (segle XIV i primers anys del XV)*. Barcelona, 1919, i *Les pintures antigues de l'església parroquial de Cervera (segles XIV i XV)*. Barcelona, 1920.

67. S/N *De la Florida Cultura de Catalunya. L'Arxiu Històric de Cervera*. Barcelona 1920.

68. DURAN I SANPERE, A., *El pintor Joan Pau Guardiola. Segle XVI*. Barcelona, 1921, *L'Art antic a l'església de Santa Maria de Cervera*. n. 32 Barcelona 1922, *L'art antic a l'església de Santa Maria de Cervera*, n. 33 Barcelona, 1922.

69. DURAN I SANPERE, A., *Los monumentos Históricos i Arqueológicos. La Casa de la Caridad de Cervera*. Barcelona 1926.

70. DURAN I SANPERE, A., *De com Cervera no ha estat mai al torrent*. Cervera, 1928.

71. DURAN I SANPERE, A., *Sant Francesc en l'escultura gòtica catalana*. Barcelona, 1928.

72. DURAN I SANPERE, A., *Monumentos catalanes. La Universidad de Cervera*. Barcelona, 1934.

73. DURAN I SANPERE, A., *Mossèn Josep Maria Arqués, historiador*. Cervera, 1949; *El castell de la manresana*. Cervera 1964; *Les nostres mestresses*. Cervera, 1964; *Les primeres fires de la Segarra*. Cervera, 1964; *El poble de Montpalau l'any 1686*. Cervera, 1964; *Les partides del terme de Granyena*. Cervera, 1964; *La historia del carrer estant*. Cervera, 1965; *Els gitanos*, Cervera, 1965; *Anyades adverses*. Cervera, 1965; *Les creus de terme*. Cervera, 1965; *La cavalcada de l'aigua*. Cervera, 1965; *El campanar de Cervera*. Cervera, 1965; *El pou del gel*. Cervera, 1967, *El call dels jueus a Cervera*. Cervera, 1967; *El pou de Sant Miquel*. Cervera, 1969; *Un rio arqueológico: el Ondara*. Cervera, 1970; *Introducció a «Les monedes i pallofes de Cervera»* Cervera, 1974.

74. DURAN I SANPERE, A., *El Museu Comarcal de Cervera*. Montserrat, 1959; *Museu de Cervera*. Montserrat, 1961 i *Una església del segle XI. Sant Pere el Gros de Cervera*. Montserrat, 1961.

75. S/N, *Les fonts baptismals de l'església de Santa Maria*. Cervera, 1963.

76. DURAN I SANPERE, A., *Visita turística a la Ciutat de Cervera*. Barcelona, 1965.

77. DURAN I SANPERE, A., *Un río arqueológico: el Ondara*. Barcelona, 1970, *El castillo de Concabella*. Barcelona, 1970, *Ecós de Italia en la Segarra y Pla d'Urgell*. Barcelona, 1970.

5. La producció científica i historiogràfica d'A. Duran i Sanpere

5.1. Publicacions diverses

Altres vegades, les seves comunicacions són editades en revistes d'un altre àmbit com *Càtedra de Cultura Catalana «Samuel Gili i Gaya»*,⁷⁸ de Cervera, o en el *Centre Comarcal Lleidatà*,⁷⁹ per raó del curs «Ramon Berenguer IV,» o en la *1ª Assemblée Intercomarcal del Penedès i Conca d'Òdena*⁸⁰ o bé en altres plenament científiques, com és el cas dels volums editats des dels *Estudis Universitaris Catalans (Orfebreria catalana. I la Creu de Sant Nicolau de Cervera. II Els argenters de Cervera. 1917, El segell municipal de Cervera. 1921)*; en els *Estudis Romànics*, 2, vol. IX (*Un fragment de Tristany de Leonis en català*.⁸¹ 1917); en el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya (Notícia dels llibres en inventaris de Cervera. 1917, Documents aljamiats de Jueus catalans, s. XV. 1920)*; en el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (Notícia d'uns pintors del s. XVI. Els Alegret de Cervera. 1923, Referències documentals dels jueus de Cervera. 1924, Las Escuelas de Gramàtica en Cervera. 1944 - conjuntament amb Frederic Gómez-; Cervera, villa medieval. 1954-56)*; a *Estudis d'Història Medieval* de l'Institut d'Estudis Catalans (*El dret de veïnatge a Cervera*.⁸² 1970), i, quan va arribar el cas, en la *Gran Enciclopèdia Catalana (Cervera. 1973)*, etc.

El 1926 va escriure *Estampes i records. Cervera*, un petit llibre de butxaca editat a Barcelona, en el qual descriu d'una manera absolutament sintètica, els principals monuments de la ciutat, acompanyats d'una fotografia de cadascun d'ells, començant per Sant Pere el Gros i arribant, cronològicament, fins al Sindicat, obra que considera una mostra de la vitalitat de la *Cervera moderna*, acabant, finalment, amb l'Arxiu Històric, institució a la qual se sentia especialment vinculat. Amb tot, no deixa de banda la *gàbia del sacríleg* o el

78. DURAN I SANPERE, A., *L'estela del Museu de Cervera*. Cervera, 1970, i *L'ensenyament del francès a Cervera*. Tàrraga, 1971.

79. DURAN I SANPERE, A., *El Museu Comarcal de Cervera*. Barcelona, 1962.

80. DURAN I SANPERE, A., *Un programa de Museos y otros centros de cultura en Cataluña*. Martorell, 1950.

81. Segons ell comentava, li va estranyar molt descobrir a l'arxiu part de l'obra esmentada i llavors en fa una anàlisi literària, comparant el text trobat amb una versió francesa i altres de castellanès. Ja abans, el 1913, en el comentari al text de la Passió de Cervera, l'examina també des d'un punt de vista no solament històric, sinó literari, analitzant l'estructura formal.

82. En aquest escrit, estudia els 6 volums del *Liber Vicinorum* (des del 1391 fins al 1441) i dóna una relació dels forasters que per una raó o altra, volien ser veïns de la vila.

concepte que en aquells moments tenia sobre la Universitat, que considerava que havia malbaratat els plans per la qual fou edificada - desunir els estudiants universitaris que havien lluitat en contra de Felip V durant la guerra de Successió -, ajuntant per primera vegada tota la intel·lectualitat catalana⁸³ i ser, també, precursora de l'escola històrica *que ha dut la renaixença de la terra*.

Una publicació molt especial va ser la del llibret *Tornar-hi a pensar*, de l'any 1961, que es presenta com un conjunt d'anècdotes, però que en realitat va molt més enllà d'aquesta proposta, ja que desvetlla alguns entrellats de les seves actuacions. Pel que es refereix a Cervera, tots els relats tenen, a més, un peculiar interès des d'un punt de vista antropològic, començant per la seva descripció dels primers anys d'escola, o l'entorn en el qual ens situa la seva *tia Roseta* –mostrant una detallada explicació de les maneres acurades amb què l'havia de tractar–, les descripcions de les habitacions o de la celebració del sant d'aquesta senyora. El mateix interès té també la caracterització de personatges especials de la ciutat, com Mn. Ramon, –el capellà amb qui va aprendre paleografia– o Mn. Jacint, –que li passà la seva afeció per la fotografia– i que estaven absolutament enemistats; així com el costum d'anar «a vistes», que és explicat d'una manera força graciosa, i la festa del barri de St. Cristòfol, on es descriuen els vells costums, com el de la confecció de la gran vela que cobria l'espai de davant l'església, cosint entre tots els veïns les borrasses de collir olives, etc... L'estil acurat, però relaxat amb què relata aquests breus capítols, el fa rebutjar qualsevol mena d' anotació a peu de pàgina, dedicant a aquest apartat un espai dit *aclariments*, que és molt interessant perquè concreta i precisa els fets transcrits.

5.2. *Corpus temàtic del «Llibre de Cervera». Epicentre de la historiografia cerverina de Duran i Sanpere.*

En el «*Llibre de Cervera*», editat el 1972, Duran i Sanpere ens presenta, dividits en capítols temàtics, una sèrie d'escrits referits a la història, a l'art o a la cultura cerverina, bona part dels quals havien estat publicats amb el mateix text amb anterioritat, alguns eren inèdits i altres van ser readaptats per tal que

83. Aquesta mateixa tesi l'exposa en un article escrit per a *La Vanguardia* el 25 de setembre de 1934, per a la sèrie *Monumentos catalanes*.

fossin fàcilment comprensibles i de lectura més lleugera per al públic al qual anava dirigit el llibre.

L'inicia amb la «Visita turística» que ell havia fet quantitat de vegades,⁸⁴ pels carrers de la ciutat i que estava acostumat a acoblar-la al públic que l'escoltava; «Els primers fets coneguts. L'època comtal» és un resum d'una conferència donada el 1963 en el «Centre Comarcal Lleidatà»; el proper tema és «El castell»; tots tres estan escrits sense cap nota a peu de pàgina, com pot correspondre a una publicació de caire divulgador com era aquesta; en canvi en «Les muralles de defensa», que era un dels textos inèdits com a tal, ja que sobre la Cervera medieval havia publicat un article,⁸⁵ relaciona els folis dels llibres de Consells municipals d'on va extreure la informació. «La guerra de Joan II» és un petit escrit que reflecteix de manera molt resumida que Cervera va tenir un cert protagonisme en aquest conflicte bèl·lic. «Plànol militar del S. XVIII» té l'interès de presentar un gràfic que pertany a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona i que, per tant, fóra desconegut per gairebé tots els ceriverins. «El camí i els seus destorbs» mostra també un tema que fóra vital en èpoques pretèrites, però que en l'últim terç del s. XX hauria passat totalment desapercebut; és a dir, s'esperava del «Llibre de Cervera» que expliqués els grans monuments de la ciutat, però el Sr. Duran i Sanpere ens va sorprendre amb una sèrie de capítols que ningú considerava com fonamentalment històrics, com seran també el dels gitanos o el del safrà,⁸⁶ mostrant-nos la importància que per a ell tenia el concepte d'*Història total*, que avui anomenem com a *global*.

En «La lluita per l'aigua» estructura en una sèrie d'apartats les vicissituds dels ceriverins vers un problema que fins fa poc temps no s'ha pogut resoldre i que ha estat des de sempre una de les màximes preocupacions. Duran i Sanpere l'havia estudiat en profunditat en el període 1436 - 1637⁸⁷, per això, encara

84. A., Duran i Sanpere no li costava res oferir-se voluntàriament per fer una visita turística a qualsevol dels llocs que ell coneixia i apreciava, com els carrers medievals de Barcelona, o els monuments de la seva ciutat nadiua. El 1972, la Diputació Provincial de Lleida, publica la seva «Visita turística a Cervera».

85. DURAN I SANPERE, A. Cervera, vila medieval. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. 1954-56, p. 293.

86. El tema dels gitanos va ser editat en *CCCC Suplemento agrícola de «Segarra»*; quant al safrà, era una de les seves dèries, anotava sempre qualsevol referència que trobés en els més diversos documents, sobre aquesta planta. En la mateixa revista, publica «El safrà d'altres temps», 1967, en el n. 39.

87. El 1914, signant com a Rovellat, redacta «D'història ceriverina. Sequedats i Pregàries», en el n. 44 de *Nuevo Ambiente*. En *CCCC Suplemento agrícola de «Segarra»*, escriu «Anyades adverses», 1965, n. 24 i «La cavalcada de l'aigua», 1965, n. 26.

que no doni cap anotació a peu de pàgina, explica que ho ha extret dels Llibres de Consells i dels de Claveria, així com del Llibre Verd del Racional, confeint un tema absolutament entenedor i molt interessant.

En el capítol dedicat a Santa Maria, no tan sols hi ha les anotacions corresponents, sinó la relació de cinc importants documents. Dels seus principals objectes artístics, com són els sepulcres historiatos (1919),⁸⁸ les pintures antigues (1920),⁸⁹ la Creu de St. Nicolau (1917),⁹⁰ l'art antic que hi restava (1922),⁹¹ les fonts baptismals (1963)⁹² o el campanar (1913 i 1965),⁹³ Duran i Sanpere, no tan sols en tenia un ple coneixement, sinó molts articles escrits, encara que en el llibre fa referència solament a la publicació de l'estudi que havia realitzat sobre el sepulcre de Pere de Lluna (1932).⁹⁴

El Misteri de la Passió és un tema molt conegut per ell, en el qual hi estava treballant novament en aquells moments,⁹⁵ encara que el primer apropament és de l'any 1915. En aquell estudi va ordenar els fulls capgirats que havia trobat a l'arxiu per tal de poder recompondre el text, fent-hi també una anàlisi des del punt de vista literari, mentre que en el 1917 escrivia sobre les antigues solemnitats de la Setmana Santa a Cervera i el paper rellevant que hi exercia l'autor de l'obra, Baltasar Sança. En l'apartat que fa referència a la Creu de Sant Nicolau i als argenters de Cervera, ell mateix indica que redueix la investigació que va dur a terme el 1913 i 1914⁹⁶ a fi de posar-la *a to del llibre*, és a dir, de donar-li un caire assequible apropiat per al lector que hauria de tenir l'obra, per tant, hi són reflectides només les notes que ell considera indispensables i dona una mínima descripció iconogràfica que ell havia extret, principalment, de la *llegenda àurea*. En el tema dels convents, l'extensió que dedica a cadascun d'ells està amb relació als coneixements que sobre els

88. DURAN I SANPERE, A., *De l'escultor Jordi...*

89. DURAN I SANPERE, A., *Les pintures antigues...*

90. DURAN I SANPERE, A., «Orfebreria Catalana. I. La creu de Sant Nicolau de Cervera. II. Els argenters de Cervera». *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VIII.

91. DURAN I SANPERE, A., *L'Art antic...*

92. DURAN I SANPERE, A., *Les fonts...*

93. DURAN I SANPERE, A., «Les campanes del vell campanar». *Nuevo ambiente*, n. 29, Cervera 1913 i a «Segarra», *El campanar...*, 1965.

94. Només fa referència a la publicació en *Estudis Universitaris Catalans*, de l'inventari que el capellà Josep Rius i Serra descriu, dels béns deixats per el dit bisbe tant a Cervera com a Guissona.

95. Eulàlia Duran va editar el text íntegre i va fer la introducció a l'estudi que el seu pare havia realitzat, en el llibre: A. DURAN I SANPERE i E. DURAN I GRAU *La Passió de Cervera. Misteri del S. XVI*. Barcelona 1984

96. Més que als escrits publicats a *Nuevo Ambiente*, es deu referir als articles «Orfebreria Catalana I...», publicat en el vol. VIII dels *Estudis Universitaris Catalans*.

mateixos tenia en aquell moment, conseqüentment, el resultat és molt desigual; de fet només havia publicat petits articles⁹⁷ sobre les comunitats i els corresponents edificis i encara que havia realitzat alguna investigació, no s'hi havia dedicat mai d'una manera seriosa. El 1913 havia donat a conèixer algunes recerques sobre l'Hospital de Castelltort, institució que en el llibre presenta conjuntament amb els convents.⁹⁸

Pel contrari, a la Casa de la Ciutat hi havia destinat alguns articles, tant des d'un punt de vista general (1920,⁹⁹ 1932¹⁰⁰), com a temes particulars d'aquesta entitat, com era el del segell municipal (1921)¹⁰¹. En aquest capítol, la seva anàlisi abasta des de la concessió del privilegi de Confraria, donada per Alfons I el 1182, fins a les estructures del segle XVIII, i des de la capella que allotjava en les seves dependències, fins al segell municipal i als retrats reials, amb les corresponents notes, referides als documents de l'Arxiu de Cervera.

L'estudi de l'escola de Gramàtica de la Universitat, l'havia publicat, conjuntament amb Frederic Gómez, el 1944,¹⁰² en el Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, utilitzant una bibliografia que els possibilitava relacionar-lo amb aquests tipus d'escoles en general, aportant els documents precisos per a la seva millor comprensió. Curiosament, quan parla de la Universitat, dóna només les notes més imprescindibles, sense ni tan sols un comentari artístic. Era un tema sobre el qual havia escrit (1914,¹⁰³ 1917,¹⁰⁴ 1934,¹⁰⁵ 1963¹⁰⁶), tant respecte al monument en si, com sobre les problemàtiques

97. Per exemple, hi ha una petita relació sobre l'església de Sta. Magdalena al dors de l'imprès dels goigs dedicats a la santa, editat l'any 1972.

98. DURAN I SANPERE, A., *Les institucions de Cervera. II. L'hospital d'en Castelltort*. Cervera, 1913.

99. DURAN I SANPERE, A., *La Casa Municipal de Cervera*, Barcelona 1920.

100. DURAN I SANPERE, A., *Els monuments a Catalunya: La casa de la Ciutat de Cervera*. Barcelona, 1932.

101. En l'article publicat en el «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya» (1920), dóna una curiosa opinió ja que considera que *hi ha una desproporció entre la ciutat i alguns dels seus monuments... La Universitat és una institució que li fou sempre forastera,...* Santa Maria té la grandiositat d'una catedral i la Casa de la Ciutat és un palau desplaçat. Quant al segell, havia fet el seguiment des de l'any 1172, amb Ramon de Cervera, enterrat al monestir de Poblet, passant pels segles XIV i XV, on el descriu en el portal de la muralla i en les claus de volta de Santa Maria i Sant Francesc, donant gran rellevància al privilegi concedit a la vila el 1267, en el qual s'anomena per primera vegada als *homines cervarie*.

102. DURAN I SANPERE, A., GÓMEZ GABERNET F. *Las Escuelas de Gramática en Cervera*. Barcelona 1944.

103. URBÀ CIUTADILL, *Per a la Història de l'Universitat de Cervera*. Cervera, 1914.

104. DURAN I SANPERE, A., *La fidelitat de Cervera a Felip V*. Cervera, 1917.

105. DURAN I SANPERE, A., *Monumentos...*

106. En el llibret *Felip V i la ciutat de Cervera*, Barcelona, 1963, exposa: *I no obstant, la fusió de les*

relacions entre Felip V i la Universitat de Cervera, però en l'últim moment ho va rebutjar, donant només una breu referència als arquitectes que hi van intervenir, així com a l'obra realitzada per Jaume Padró. Devia considerar que hi havia molt a investigar per poder donar una visió clara del conflicte.

El recorregut pels carrers de la ciutat el relata des de l'experiència que li dóna conèixer totes i cadascuna de les seves pedres, però pel que fa a la Plaça Lluís Sanpere i el Pou de Sant Miquel, aporta totes les fonts documentals d'on extreu l'explicació, cosa que no fa en els altres. El tema de les creus de terme el tracta amb l'orgull de qui ha possibilitat la salvaguarda de moltes d'elles, establint un llistat d'aquelles que estan en el Museu de Cervera. En els capítols referits al jueus tornem a trobar un treball exhaustiu, amb les corresponents referències documentals, ja que els havia estudiat en diferents èpoques. El 1920¹⁰⁷ parlava sobre els documents aljamiats; el 1967¹⁰⁸ sobre el call dels jueus de la ciutat i, després de l'edició del llibre, el 1974,¹⁰⁹ publicarà, conjuntament amb Moïse Schwab, un article sobre el paper dels jueus de Cervera en altres viles catalanes. El seu interès per aquest assumpte era tal que el va utilitzar com a discurs de presentació quan va ser admès a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, el 1924.¹¹⁰

Pel que fa referència als segles XVII al XIX, els passa de manera lleugera, sense donar constància de tots els esdeveniments relacionats amb la guerra del Francès,¹¹¹ la de Successió, les guerres carlistes, el trienni liberal; tampoc parla de la importància de l'arribada del ferrocarril a la ciutat, del pes del cultiu de la vinya a final del segle XIX o dels edificis modernistes de Cervera.

Les notes biogràfiques són una escollida de personatges curiosos que ajuden a entendre alguns dels fets interessants de la ciutat, mentre que les agràries són el recull de diversos articles publicats en «La Cooperativa Comarcal del

antigues universitats de Catalunya en la de Cervera fou la reconeixença de la unitat de les terres catalanes per damunt de les divisions de les vegueries i dels corregiments... Quan, finalment, Barcelona recuperà la Universitat, no fou la vella institució de la Rambla dels Estudis la que hi retornava, sinó una Universitat renovada, molt més important i amb una jurisdicció tan ampla com no havien pogut ambicionar mai de tenir els Estudis Generals de la ciutat comtal.

107. DURAN I SANPERE, A., *Documents aljamiats de Jueus catalans. Segle XV*. Barcelona, 1920.

108. DURAN I SANPERE, A., *El Call dels jueus a Cervera*. CCC, 1967.

109. DURAN I SANPERE, A., MOÏSES SCHWAB. *Le jüifs à Cervera et dans d'autres villes catalanes*.

110. DURAN I SANPERE, A., *Referències documentals del Call de Jueus de Cervera*. Barcelona, 1924.

111. Aquest tema l'havia tractat en l'article «Arriben a Cervera les tropes franceses» *Nuevo Ambiente*, Cervera 1913, n. 29.

Camp»¹¹² i les d'art són un estudi precís i analític que dona una visió global de l'art cerverí al llarg de la història, plenament documentades. L'últim títol del llibre té un caire especial perquè ens explica part del procés de fundació de les institucions que per a ell eren vitals en la vida cultural de Cervera: la de l'Arxiu,¹¹³ la Biblioteca, el Museu d'Història i el del Blat i la PAGESIA, i ens fa una visita entenedora, en la qual aboca tot el seu sentiment.¹¹⁴

Aquest llibre, tal com l'autor mateix explica, mai va pretendre ser una exposició completa dels fets ocorreguts en la seva ciutat, sinó un mostratge de la gran quantitat de història que hi ha entre les seves pedres, els papers del seu arxiu i les eines utilitzades en altres temps. Tampoc era el recull de tot el que ell sabia sobre Cervera, perquè veiem pels seus escrits que el seu coneixement abraçava camps molt més extensos, com és en el cas de la Universitat o fins i tot en el de l'enderrocament de l'últim tram de la nau de Sant Maria, que encara que no hagués escrit res sobre el tema, els llibres de consells del preveres de la Parròquia estan plens de senyalitzacions amb la seva lletra. Per tant, amb aquesta compilació de temes, va obrir camí per a futurs investigadors, donant-los les pautes de treball. Tot allò que està escrit probablement pot ser ampliat, però poques vegades rebutjat.

La seva manera d'escriure la història, a diferents nivells, segons el públic a qui anava dirigida, mai va ser descuidada, lleugera o romàntica, ans al contrari,

112. Encara que aquesta revista anés dirigida preferentment a la pagesia, hi va publicar articles de diverses temàtiques, no només aquests de caire agrícola.

113. En la revista *D'ací d'allà* (1920), explica els inicis de l'Arxiu, dient que l'Ajuntament de Cervera havia delegat en aquesta institució la conservació del patrimoni històric i artístic de la ciutat i que havia dut a terme iniciatives com l'ennobliment de la Casa Municipal (restauració i us normalitzat de la llengua catalana), la restauració de la Casa Granell, la transformació de l'Arxiu de Municipal en Històric General de Cervera, al recollir la documentació notarial, hospitalària, gremial, etc., afegint que tot ha estat possible gràcies a la col·laboració col·lectiva, tant pel que fa a donatius, com a dipòsits i, especialment, a la tasca del conservador, Gómez Gabernet qui, *a canvi del treball abnegat de cada dia, rep només la satisfacció de veure l'obra de l'Arxiu respectada per tothom i el goig de creure que el seu esforç serà comptat en l'obra gran de la pàtria renaixent* (l'arxiver no va cobrar un sou fix fins que se li va equiparar al de les directores de les biblioteques, l'any 1934).

114. En diverses ocasions escriu sobre aquestes institucions: «Cervera. Biblioteca de l'Arxiu Municipal», *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*, v. II, 1915; «Arxiu Municipal», *Nuevo Ambiente*, Cervera 1916, n. 110; «La Biblioteca Popular», *Nuevo Ambiente*, Cervera 1917, n. 113; «Per l'obra de nostre Arxiu Històric», *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*, 1918; «Un programa de Museos y otros centros de cultura en Cataluña», *1ª Asamblea Intercomarcal del Penedés y Conca d'Òdena*. Martorell, 1950; «El Museu Comarcal de Cervera», *Serra d'Or*, Montserrat 1961, n. 6; «El Museu Comarcal de Cervera», *Boletín del Centro Leridano de Barcelona*, Barcelona, 1962 i «L'estela del Museu de Cervera», *Càtedra de cultura Catalana «Samuel Gili i Gaya», de Cervera*. Cervera, 1970.

a pesar que la seva imaginació li possibilitava quantitat d'hipòtesis vers un mateix fet, ell sempre buscava per mitjà de l'anàlisi, l'estudi i la consulta, situar científicament l'objecte investigat. Amb tot, no hem de perdre de vista que era medievalista i que és sobre aquest període on trobem els seus treballs més complets i que respecte a les altres etapes històriques, no va deixar els temes com a definitivament investigats. És potser el preu que va pagar al voler realitzar aquella tasca ingent de recollida de dades, de salvaguarda patrimonial i de col·laboració en qualsevol camp de la història i sobre qualsevol qüestió patrimonial.

6. Projectió dels seus escrits en la historiografia certerina posterior

Quant als seus escrits, continuen essent el punt de partida de molts investigadors. En el 1972, dues tesines,¹¹⁵ dirigides pel doctor Manuel Riu, encara que cadascuna d'elles tractava un any diferent dels llibres de manifest de Cervera, tenien la mateixa introducció; en aquesta es referien a l'ajut trobat no tan sols en els escrits de Duran i Sanpere, sinó també en les converses que amb ell van mantenir.

En l'actualitat, tant a Cervera com a la Segarra en general, un gran nombre d'investigadors duen a terme estudis de recerca local. Com que la major part de les vegades escriuen sobre temes que Duran i Sanpere havia abordat, normalment anomenen l'exposició que sobre aquests es planteja en el *Llibre de Cervera*; però són pocs aquells que, conscients que sovint l'investigador només hi havia fet un resum de recerques molt més elaborades, busquen altres articles editats amb anterioritat. Lògicament, la referència a l'historiador es fa gairebé imprescindible quan es tracten qüestions de l'edat mitjana, però hem de tenir en compte que la història certerina té un gran buit entre el segle XI i el segle XIV, període que Duran i Sanpere tampoc va estudiar en profunditat i, en canvi, sí que ho va fer pels episodis històrics referits als segles XIV i XV, molt especialment en aquelles qüestions que tenien relació amb la història de l'art.

L'historiador medievalista Max Turull, en la seva tesi doctoral, valorava la manera com Duran i Sanpere va *saber distanciar-se definitivament de la Història*

¹¹⁵. Els seus autors eren Montserrat Sanmartí Roset i Joan Canela Soler.

*que s'havia escrit feia només un quart de segle. En aquest sentit, no és gens exagerat afirmar que Duran i Sanpere és el primer historiador modern fiable i rigorós. A l'analitzar la seva obra, destaca la diversitat de temes i la, normalment, curta extensió dels seus escrits, la qual cosa diu que l'abocava forçosament a buits històrics, bé perquè la majoria els tractava amb poca intensitat, bé perquè alguns d'ells els va deixar de banda, assenyalant, però, l'exigència científica amb què va investigar sempre, arribant a la conclusió que s'havia de prendre exemple del seu rigor i honestitat a l'hora d'enfrontar-se a una documentació que ell mateix va treballar per posar-nos a l'abast, i prosseguir amb els mitjans que avui disposem, la tasca d'anar més enllà d'on ell va arribar.*¹¹⁶

Un altre medievalista, Prim Bertran, està convençut que la historiografia de Cervera va començar a ser analitzada des d'un punt de vista científic a partir dels estudis de Duran i Sanpere, i que es pot constatar d'un mode fefaent, un «abans i un després» del seu treball històric, ja que a partir d'ell es van deixar de banda els arguments decimonònics.¹¹⁷

Josep M. Llobet i Portella, qui va rebre directament molts consells de com investigar el passat del mateix Duran i Sanpere, i que es considera deixeble seu, ha valorat sempre el paper docent de l'historiador, *el rigor de les seves explicacions (que) no estava pas renyit amb un estil planer i entenedor que no solament possibilitava la comprensió de la matèria (...) sinó que feia les delícies de tots els oients.*¹¹⁸

116. M. TURULL RUBINAT, *Oligarquia, fiscalitat i règim municipal al món urbà de la Catalunya medieval (Cervera entre 1026 i 1430)*, pàg. 19 i 20. En conversa mantinguda amb aquest historiador l'11 de gener de 2002, Turull expressa que per a ell Duran i Sanpere «sempre ha estat el referent principal a tenir en compte a l'hora d'iniciar una recerca. En la fase prèvia a investigar un tema, quan hom cerca el que se sap, en el meu cas, calia cercar què havia dit Duran i Sanpere sobre la matèria. Només excepcionalment hi havia producció historiogràfica diferent, coetània o posterior a ell. Aleshores ho examinava críticament, el que obtenia de Duran, i les seves afirmacions no eren pas tombades. Duran era escrupolós i molt fiable en les dades, i per tant no hi havia contradiccions, a no ser que jo disposés d'algun document que ell no havia vist o viceversa. En aquest sentit era una llàstima que alguns articles seus no tinguessin aparell crític amb indicació de les fonts, i no en tenien perquè la seu on eren publicats no ho requeria. El tema interpretatiu era diferent, i és que Duran, en no fer una història continuada, sinó petites o mitjanes monografies, no tenia ocasió -podríem dir- per intentar grans veïtats interpretatives o teòriques en l'àmbit medieval».

117. Vegi's l'escrit de Prim Bertran, en aquest mateix volum.

118. LLOBET I PORTELLA, J.M., «Tot recordant el mestratge del Sr. Duran», *Clarianes de la memòria*. Lleida, 2001.

El professor d'art medieval Pere Beseran i Ramon ens dóna una aproximació molt acurada de Duran i Sanpere com a historiadors de l'art; diu que el seu treball és decisiu per al coneixement de l'art cerverí, ja que és molt difícil l'estudi d'aquest sense passar primer pels seus escrits, especialment pel que fa a la situació de l'obra analitzada en l'entorn socioeconòmic i polític que va fer possible la seva producció; encara que remarca que just aquesta aproximació multidisciplinària l'allunya dels objectius i la metodologia propis de la història de l'art.¹¹⁹

6.1. *Articles editats en diferents publicacions locals*

Una publicació de revisió obligada per poder veure la relació entre els actuals investigadors i Duran i Sanpere és la *Miscel·lània cerverina*, que des de 1983 - primer des del Centre Comarcal de Cultura de Cervera i des del n. VII des del Centre Municipal de Cultura de Cervera - exposa amb regularitat un recull de treballs de diferents estudiosos sobre diversos aspectes culturals, especialment històrics, de Cervera i la Segarra. En la revisió de dits articles, anomenaré, bàsicament, aquells que a més del Llibre de Cervera, es recolzen en altres escrits de l'historiador.

En la primera *Miscel·lània cerverina*, (1983), J. A. del Pozo Chacón utilitza bàsicament l'obra de P. Binassie per comentar els privilegis concedits a la ciutat els anys 1182, 1186 i 1197, fent referència a Duran i Sanpere, només en una nota. En la segona (1984), M. Gabarrou, en el seu estudi sobre l'església de Sant Pere el Gros, només es refereix al *Llibre de Cervera* i indica que els treballs de J. Villanueva (1982) mostren que l'única relació que tenia la parròquia de Santa Maria amb aquest monument era que les dues depenien del monestir de Ripoll, en contra del plantejament que segons ella tenia DiS, que proposava la tesi que Santa Maria, en els seus orígens, estava subjecta a Sant Pere; amb tot, l'autora accepta que donada la bona organització que tenien els monestirs, podia haver estat relacionada, en els seus primers temps, amb aquella. Cita la butlla d'Urbà II, de l'any 1097, per la qual es reconeix entre altres possessions del monestir de Ripoll, l'església de Santa Maria de Cervera. F. X. Sitges

119. Vegi's el treball de Pere Beseran dins d'aquest mateix volum.

(Miscel·lània IX, 1994), opina que l'equivocació de DiS era la de creure que Sta. Maria pertanyia a Ripoll des del s. XI, afirmant, sense donar les raons d'aquesta postura, que l'església que hi pertanyia era la de Sant Pere el Gros, encara que la primera data coneguda del temple parroquial fos, realment, del 1090, que es la que es menciona en el testament que ell transcriu. Allò que exactament diu Duran i Sanpere sobre els orígens del temple parroquial és que *pertanyia des del segle XIè al monestir de Ripoll, a ran de la reconquesta del castell de Cervera.*¹²⁰

En la tercera (1985), M. Turull investiga sobre l'estructura urbana i fa referència a les notes d'urbanisme de Duran i Sanpere, dient, però, que no estan sistematitzades ni ofereixen cap visió de conjunt. En la quarta, J. B. López, estudia les referències a la Lacetània que es troben en els textos clàssics i reconeix el treball realitzat per l'historiador. En la cinquena (1986), R. Miró es recolza en ell quan analitza els elements culturals i culturals entre Sant Joan Baptista i Sant Joan Evangelista. P. Besera (Misc. X, 1996), a l'estudiar els Robió, consulta els estudis realitzats per Duran i Sanpere el 1914 i 1922 i diu que és un referent obligat per a tots aquells que treballen sobre l'art medieval cerverí. És curiós que en l'article que, en el número XI (1997), escriu F. X. Rivera sobre l'administració de l'Hospital de Castelltort l'any 1492, no el mencioni al parlar del fundador d'aquesta institució.

Una altra font que ens aporta informació de les diferents investigacions històriques sobre Cervera, és la *Palestra Universitària*, un recull de temes de diversos àmbits que edita la UNED de Cervera, amb el patrocini de la Diputació de Lleida des de l'any 1986. Referent als articles sobre història, quan es menciona Duran i Sanpere, continua essent el *Llibre de Cervera*, l'escrit més consultat. Amb tot, J. Portella, (Palestra I) en *Els gitanos durant l'Edat Moderna*, anomena *Felip V i la Universitat de Cervera* (1963); J. Duch (Palestra V), en el seu article *Sobre gravats rupestres o petroglifs de la vall del riu Corb*, consulta *L'estela del Museu de Cervera* (1970); A. Benet (Palestra III), en *La repoblació de la Segarra a l'Alta Edat Mitja*, es recolza en l'autoritat científica de l'historiador cerverí.

En la Palestra X, dedicada íntegrament a la Universitat de Cervera, J. M. Llobet, en *Les escoles de Cervera segons els capítols per al seu regiment (1445-*

120. DURAN I SANPERE, A., *L'art antic a l'església de Santa Maria de Cervera*. Barcelona, 1922. p. 6 i *Llibre de Cervera*, Tàrraga, 1972, p. 129.

1693), fa menció al treball escrit conjuntament per Agustí Duran i Sanpere i Frederic Gómez, sobre les escoles de Gramàtica (1944), a més del *Llibre de Cervera*, especificant que alguns dels escrits transcrits pels dos autors ho estan de forma incorrecta, i que altres mostren diferents errors. En la mateixa publicació, els altres autors només mencionen el *Llibre de Cervera*.

En l'última Palestra, el n.14, s'exposa el treball que C. Vergés havia realitzat en la seva època d'estudiant universitària, sobre la Creu de Sant Nicolau. En aquest, utilitza una abundant documentació, entre la qual no hi falta tot allò escrit per Agustí Duran i Sanpere referent a l'orfebreria catalana i sobre aquest objecte en concret.

També en *La guia històrica de Cervera*, obra col·lectiva, editada el 1993, que tenia com a objectiu explicar les vicissituds de la història cerverina a partir de les restes patrimonials que queden encara en les pedres dels seus carrers, es troben bastants articles inèdits, però només es busquen les referències a Agustí Duran i Sanpere en aquelles descripcions sobre les quals no s'escribia res de nou, com és el cas dels diferents convents cerverins o la passejada pel carrer Major de la ciutat.

7. Cloenda

7.1. Quant al treball historiogràfic de Duran i Sanpere

Com a cloenda d'aquest estudi, constatem l'evident influència dels escrits d'aquest historiador sobre les investigacions històriques recents que es realitzen a la ciutat de Cervera; tant per establir què és allò que ell havia documentat sobre un determinat tema, com per veure l'enfocament que li donava i, finalment, tot i aplicant una crítica científica, per continuar la història on Duran i Sanpere l'havia deixat, aportant les pròpies tesis, a vegades complementàries a les seves, altres més o menys divergents, si s'enfoca l'assumpte amb una altra visió.

Que en els nostres dies es continuï valorant - en el seu punt just- la historiografia de Duran i Sanpere, mostra que si bé per una part l'estil de l'historiador va ser sempre acomodat a aquells a qui anava dirigit, per altra, era absolutament científic, tant pel que fa a les seves descobertes, com a l'hora d'admetre allò que s'havia escrit sobre Cervera fins aquell moment. Efectivament, si bé accepta algunes de les investigacions documentals de Fausto

de Dalmases i Massot o part dels testimonis de Corts o del marquès de Capmany, etc., desestima tot allò que no té suficient base científica, com és el cas de les explicacions sobre els orígens de la ciutat, les històries sobre l'estada de romans i gots o les trobades amb els musulmans, que eren comunes en la historiografia certerina del s. XIX. Un exemple de la seva manera crítica d'analitzar aquells escrits, és el cas de l'explicació de la procedència de la petita capella que hi havia al costat del Pou de Sant Miquel, que el marquès de Capmany havia descrit com el fruit de l'agraïment certerí a l'Arcàngel, ja que l'aparició d'aquest va protegir la ciutat dels atacs moriscs. Duran i Sanpere no rebutja, en principi, el fet per miraculós, sinó la poca base científica de la situació històrica del mateix, perquè com ell diu, si el primer document referit a aquesta construcció era de 1362, coincidia amb un temps en què la lluita entre cristians i musulmans feia molt que s'havia donat per totalment acabada a les terres segarrenques.¹²¹

En la seva obra, s'evidencia també que confiava en la història oral, sempre científicament revisada, perquè deia *la paraula sobreviu a la cosa que representa i les arrels populars sempre rebroten*¹²². Per això acostumava a apropar-se a la gent senzilla per preguntar-los si coneixien alguna llegenda concreta sobre un o altre lloc, o si algunes ruïnes eren conegudes com a *torre del moro* o d'altra manera curiosa, per trobar darrere d'unes explicacions més o menys mítiques, les restes històriques que intuïa.

7.2. Importància de les actuacions de Duran i Sanpere amb relació al patrimoni històric

La correspondència que manté al llarg dels anys Duran i Sanpere amb Frederic Gómez Gabernet ens mostra, de manera directa, la seva preocupació per la ciutat de Cervera a la qual té sempre present i com, des de la seva seu barcelonina ajuda, bé amb els seus coneixements, bé amb les seves influències, a crear l'arxiu, la biblioteca i el museu; el complex institucional que per a ell era vital per a l'estudi i conservació del patrimoni de la seva ciutat nativa. A part del salvament de documentació i patrimoni que va dur a terme en el període

121. DURAN I SANPERE, A., El pou de Sant Miquel. *Segarra* 1 - II- 1969, n. 530.

122. Ídem.

de la Guerra Civil, és important destacar que va ser ell qui va protegir la unitat del retaule del Paranimf universitari, a l'impedir que s'emportessin la Immaculada per a la Capella universitària de Barcelona; qui va engrescar el seu amic Frederic Marés perquè refés els àngels del Santíssim Misteri, qui va portar a Cervera el Sr. Antoni Torroja, promotor de la restauració de l'edifici universitari, qui va propiciar la recollida de peces rurals entre els pagesos de la Segarra i qui no es va cansar mai de donar conferències ni de fer de guia pels carrers de Cervera, a fi de promoure i donar a conèixer la capital de la Segarra a tots aquells que volguessin apropar-se a ell.

És en aquest context que el 1970 va reunir un grup de xicots joves¹²³ interessats en les seves explicacions i amb els quals va formar un petit equip d'arqueologia, mantenint amb ells diverses converses tant a casa seva, com en el Centre Comarcal de Cultura de Cervera. Aquests nois, amb la seva supervisió, van fer cates de prospecció als voltants de St. Pere el Gros, on van trobar restes iberoromanes; a Tornabous; a Mallavecs, on van poder confirmar l'existència d'estructures medievals, a la Curullada, des d'on van traslladar una tomba al Museu de Cervera, a l'Aranyó; a Guissona... A més els va esperonar perquè fessin de guies de la secció d'Història del Museu de Cervera.

Per altra banda, fa poc més d'un any que s'ha inaugurat a la seva casa pairal el Museu que porta el seu nom. En els baixos s'exposen part de les peces que ell havia anat recuperant, però el primer pis, –obert al públic pel seu valor etnològic– és una mostra de la seva manera de fer i de pensar. En efecte, en aquest espai està perfectament delimitada la part noble de la resta que utilitzava habitualment la família. Aquella havia proporcionat el marc idoni a quantitat de festes socials que van acabar-se radicalment amb la mort del pare de l'historiador, el 1914. Tant és així, que la vídua va decidir segellar les portes que hi donaven accés, de manera que ni l'esposa, ni les filles de l'historiador l'havien vist mai. A la seva mort, el 1940, les estances es van descloure i Duran i Sanpere, conscient que en aquella atmosfera es revivien unes formes de vida social ja exhaurides, no va tocar res per tal que quedés com a testimoni d'una manera de ser que cavalcava entre els segles XIX i XX. És així com a Cervera

123. Va ser Ramon Turull qui va presentar els joves Seoane, Salat i Guàrdia, a Duran i Sanpere. Més tard es va unir al grup el guissonenc Cortés, que havia trobat una extraordinària figureta d'un genet iberoromà, i els germans Enric d'Igualada.

es pot mostrar una de les poques cases arqueològicament conservades –sense afegits d’antiquaris– que estan obertes al públic, en el nostre país.

Sovint els seus treballs de camp a Cervera i a la Segarra, eren exercicis pilot que després, relativament modificats, podia aplicar a Barcelona o a Catalunya en general. Casos concrets són el de la catalogació documental de l’Arxiu de Cervera, que li va servir per organitzar més endavant el Municipal de Barcelona, o la col·locació en l’espai que aixoplugava aquest arxiu, primer a casa seva i després en el carrer Major n.15 de Cervera, de peces històriques entre els espais que guardaven la documentació, que fóra també un embrió dels futurs Museus que promocionaria.

Amb tot l’exposat, pel que fa a la relació entre Agustí Duran i Sanpere i Cervera, es pot arribar a una conclusió contundent: que no era només cerverí perquè hagués nascut en aquesta ciutat, sinó perquè se sentia unit a ella amb uns lligams molt més fermes que els referencials. Ell era conscient no tan sols de la localització geogràfica de les seves rels familiars, sinó del paper que ell mateix podia jugar en l’entorn social d’una ciutat eminentment rural, plena de testimonis de la història catalana i mancada de la fortalesa d’esperit capaç de valorar-los. Per tant, a més d’aclarir a tothom que ell es deia Agustí perquè havia nascut en el barri cerverí dedicat a aquest sant, va prendre una actitud activa vers aquesta ciutat, de manera que, conscient de les seves possibilitats, va utilitzar la seva facilitat de paraula (escrita i oral), la seva posició sociopolítica i la influència que tenia sobre algunes persones o estaments importants de l’etapa que ell va viure, per posar-les al servei de la conservació, el salvament, la restauració i la divulgació d’una història i d’un patrimoni que ell va saber valorar en els seus justos paràmetres, en el context dels esdeveniments que es generaven a Catalunya.